

ОБЩИ БЕЛЕЗИ НА ОГРАНИЧИТЕЛНИТЕ КЛАУЗИ ПО ЧЛ. 8 – 11 ОТ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ И ЧЛ. 1 ОТ ПРОТОКОЛ № 1*

*Петя Захариева***

I. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Създаването на [Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи](#) представлява реакция на ужасите на Втората световна война и цели предотвратяване на бъдещо масово потъпкване на основните права и свободи на личността. Съгласно Преамбюла на Конвенцията, съществуването и реалното спазване на основните права и свободи е обусловено от една страна от ефективна политическа демокрация и от друга страна – от общо разбиране и спазване на човешките права, от които държавата зависи [/Klass/](#). По правило интересите на демократичното общество и интересите на индивида съвпадат и взаимно се поддържат. При все това, те представляват отделни ценности, които в определени случаи могат и да си противоречат. Позовавайки се на Преамбюла на Конвенцията, Европейският съд по правата на човека признава, че известен компромис е присъщ на системата на Конвенцията [/Belgian Linguistique/](#). Компромисното ограничаване на правата и свободите на индивида намира най-ярко отражение в изрично предвидените допустими ограничения на правата и свободите в разпоредбите на [чл. 8 – чл. 11](#) от Конвенцията и [чл. 1 от Протокол № 1](#).

Тези разпоредби са структурирани идентично – в първата алинея е установено правото, а във втората са определени условията на допустимото му ограничаване. Хипотезите на допустимите ограничения са изброени изчерпателно [/Sidiropulos/](#), не могат да бъдат разширявани чрез т. нар. ”подразбиращи се ограничения” [/DeWilde, Ooms and Versyp; Golder/](#) и следва да се тълкуват и прилагат стриктно [/Sunday Times/](#).

Преценката за допустимостта на ограничителната мярка се прави най-напред от националните власти, но окончателното заключение е на Европейския съд по правата на човека [/Handyside/](#). Констатирайки намеса на публичната власт в защитеното материално право, Съдът подлага ограничителната мярка на т. нар. “троен тест” за допустимост, преценявайки последователно дали е законна, дали преследва легитимна цел и дали е необходима в едно демократично общество. Този троен тест извежда на преден план проблемите за пределите на свободата на преценка на държавата и на принципа за пропорционалност, който следва да бъде съблюдаван между накърнения и защитения интерес.

В настоящото изложение ще бъдат разгледани конкретните условия, при които е допустимо ограничаване на правата и свободите, установени в чл. 8 - 11 от Конвенцията и в чл. 1 от Протокол № 1, както и доктрината за подразбиращите се ограничения, за свободата на преценка на държавата и за пропорционалността.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

** Съдия в Районен съд – гр. Варна

II. УСЛОВИЯ НА ДОПУСТИМИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ

1. “Предвидени от закона”:

Първото изрично формулирано изискване за допустимост на ограничаването на всяко едно от правата по чл. 8 - 11 от Конвенцията и чл.1 от Протокол № 1 е то да е предвидено от закона. Според установената практика на Съда, ограничителната мярка е предвидена от закона тогава, когато намира някакво основание във вътрешното право /Silver/, когато това право е достъпно и предвидимо /[Sunday Times](#)/ и съответства на Конвенцията, включително и на основните ѝ принципи, сред които най-важно значение има изискването за законност /[Winterwerp](#); [Olsson](#)/.

Понятието “закон” следва да се тълкува разширително, а не формално. То включва всички нормативни актове – конституционни, закони, подзаконови, писани и неписани /[DeWilde, Ooms and Versyp](#); [Sunday Times](#)/. Съдът преценява като “закон” и съдебната практика в страните от континенталната правна система, аргументирайки се със значението ѝ за съответната национална правна система /[Muller](#); [Markt Intern](#)/. Като “закон” се възприемат и етичните правила на съсловна организация, приети въз основа на делегирани нормотворчески правомощия от парламента, съчетани със задължението за представяне на правилата за одобрение и контрол върху изпълнението им от правителството. Международен договор, засягащ оттеглянето на руските войски от Латвия също така е разгледан като “закон” по смисъла на ограничителните разпоредби /[Slivenko](#)/. Като такъв е възприет и регламент на Европейския съюз /[Bosphorus Airways](#)/.

Изискването за достъпност на закона означава съществуване на възможност на гражданина да получи достатъчни според обстоятелствата сведения за приложимите към конкретния случай правни норми /Silver/.

Изискването за предвидимост налага законът да бъде формулиран достатъчно прецизно, така че всеки, ако е нужно и след специализиран съвет, да може да съобрази поведението си с него /Silver/. В тази връзка Съдът признава, че формулирането на закона с абсолютна прецизност не е възможно, нито е необходимо. Степента на прецизност зависи от материята, която законът регулира, от съдържанието му и от броя и статута на неговите адресати /[Corbett](#)/. Изрично Съдът приема, че в материите, свързани с националната сигурност или с мерки, осъществявани секретно, изискването за предвидимост не е същото /[Kruslin](#); [Leander](#); [Vogt](#); [Malone](#)/. Колкото по-сериозно е предприеманото ограничение, толкова по-голямо е изискването за прецизност на закона /[Kruslin](#); [Huvig](#)/.

Принципът за върховенство на закона изисква във всички случаи, когато властите имат свобода на преценка при ограничаване на правата и свободите, дискрецията им да бъде достатъчно ясно очертана като обхват и начин на приложение /Silver/, както и да бъде скрепена със средства за активна защита на индивида срещу произволна намеса в неговите права и свободи /[Malone](#); [Leander](#); [Tolstoy Miloslavski](#)/. Установяването на процесуални гаранции не означава задължително съдебен контрол над мярката /[Капитал банк срещу България](#)/, но изисква някаква форма на състезателно производство пред независим орган, който да може да прецени релевантните факти и доказателства и мотивите на предприемачия ограничението орган, както и да може да отмени ограничението, ако прецени, че то е произволно /[Klass](#)/.

Ограничаването на правата, което не намира основание във вътрешното право или което е основано на вътрешно право, противоречащо на изискванията за достъпност и качество на формулировката и съдържанието му, води до констатация за нарушение на Конвенцията, без да се изследва спазването на останалите изисквания за допустимост. В някои случаи изискването за достъпност и предвидимост на закона се изследва при преценката за пропорционалност на мярката /Klass/.

По делото Кехая и др. срещу България, Съдът приема, че уважаването на ревандикационен иск по чл. 108 от ЗС на Държавното лесничейство поради липсата на собственост на жалбоподателите, след като процесната земя вече им е била възстановена с влязло в сила решение по чл. 14, ал. 3 от ЗСПЗЗ, нарушава установения в чл. 221 от ГПК принцип за сила на присъдено нещо и поради това – и правото по чл. 1 от Протокол № 1. Съдът приема, че и в двете дела спорът е бил един и същ – дали процесната земя е била собственост на жалбоподателите или на държавата, поради което решението по чл. 14, ал. 3 от ЗСПЗЗ срещу съответната Поземлена комисия обвързва Държавното лесничейство със сила на присъдено нещо.

По делото [Ал-Нашиф срещу България](#) Съдът установява нарушение на чл. 8 от Конвенцията, вследствие на издаването на заповед за експулсиране на жалбоподателя поради съображения за защита на националната сигурност, на основание чл. 40, ал. 1, т. 2 /изм./ от ЗЧРБ от 1998 г. Съдът намира, че разпоредбата на чл. 47 /отм./ от ЗЧРП, според която тази заповед не се мотивира и не подлежи на съдебен контрол, дава възможност за произволна намеса в човешките права. Подчертава, че принципът за върховенство на закона изисква ограничителните мерки, обосновани с интересите на националната сигурност, също така следва да бъдат предмет на някаква форма на състезателно производство пред независим орган, който да може да прецени както релевантните факти и доказателства, така и мотивите за предприетата мярка и съответно да реагира, когато позоваването на националната сигурност не е обосновано от фактите по делото или разкрила произволна интерпретация на понятието “национална сигурност”. По този начин Съдът отрича позицията на Конституционния съд, който след като не съумява да формира мнозинство, отхвърля искането за обявяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 47 от ЗЧРБ /Решение № 4 от 23.02.2001 г. по конституционно дело № 15/2000 г./.

Липсата на процедурни гаранции срещу произволното упражняване на свободата на преценка на властта при ограничаване на правата е констатирана също така и по делото [Капиталбанк срещу България](#). Съдът подчертава, че процедурните гаранции не изискват непременно установяване на съдебен контрол над мярката. Отнемането на лицензията за банкова дейност на основание чл. 21, ал. 2 от ЗБ не съдържа изискване за уведомяване на засегнатата банка, нито за изслушване на евентуалните ѝ възражения и не е обвързано с последващ административен или съдебен контрол над решението на БНБ за неплатежоспособност на засегнатата банка. В резултат на това, засегнатата банка научава за предприетата срещу нея изключително крайна мярка, водеща до автоматично преустановяване на дейността, едва след като тя бъде приложена и няма последваща възможност да я оспори. В светлината на горните разсъждения, Съдът намира, че намесата в правото на банката - жалбоподател не е била извършена при достатъчно гаранции срещу произвол и поради това не е била законна по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1.

Аналогичен е изводът на Съда и по делото [Хасан и Чауш срещу България](#). Намесата в правото на свобода на религията по чл. 9 от Конвенцията е осъществена чрез два административни акта - заповед на заместник министър-председателя за утвърждаване на устав и решение на Дирекцията по вероизповеданията за регистрация на ръководство на българската мюсюлманска религиозна общност, с които се отдава предпочитание на една от двете взаимно оспорващи легитимността си религиозни организации, последвани от отказ на Министерски съвет да регистрира нов устав на организацията на жалбоподателя. При обжалването на заповедта на заместник министър-председателя, Върховният съд отбелязва, че съгласно Закона за изповеданията /отм./, Министерски съвет има неограничена свобода на преценка дали да регистрира или не устава на дадено изповедание, поради което съдът може да преценява единствено дали оспорената заповед е била издадена от компетентния орган и дали са били спазени процедурните изисквания за това. Обжалването на отказа на Министерски съвет да регистрира новия устав на организацията на жалбоподателите, макар и довело формално до отмяната му, не е довело и до реално съблюдаване на правото, тъй като Министерски съвет е отказал изобщо да изпълни съдебните решения. Като липса на процедурни гаранции са оценени и неяснотата и необосноваността на оспорените актове, както и обстоятелството, че те не са били съобщени на заинтересованите лица.

Наред с липсата на процедурни гаранции, по делото Хасан и Чауш Съдът отбелязва и друга слабост на българския закон – липсата на ясно формулиран обхват на дискрецията на държавата и на начина, по който тя следва да се упражнява. Законът за изповеданията /отм./ според Съда не предоставя никакъв съществен критерий за базата, на която Министерски съвет и Дирекцията по вероизповеданията регистрират религиозните вероизповедания и промените в техните ръководства в случаите на вътрешно разделение и противоречащи си претенции за легитимност.

Когато Съдът намери, че оспорената ограничителна мярка съответства на изискването да е основана на закона, той пристъпва към преценка на съответствието ѝ със следващия критерий за допустимост – наличието на легитимна цел.

2. Правомерни цели:

Правомерните цели представляват интересите, чието спазване може да обоснове налагането на ограничения на правата и свободите на индивида в едно демократично общество. Те могат да бъдат обособени най-общо в две групи: цели, в защита на общи интереси – националната сигурност, териториалната цялост, икономическото благосъстояние на нацията, здравето и морала и предотвратяването на безредици и престъпление; и цели, в защита на частни интереси – поддържането на авторитета и безпристрастността на съдебната система, защита на правата и свободите на другите, предотвратяване изтичането на секретна информация, защита на правата и свободите на другите.

Това разграничение е напълно условно, тъй като защитата на определени частни интереси служи в крайна сметка на общия интерес – например защитата на авторитета и безпристрастността на съдебната система. Възможно е също така припокриване на определени цели – например предотвратяван изтичането на секретна информация може да попадне в приложното поле на по - общите цели за защита на националната сигурност или репутацията и правата на другите. Поради

широката формулировка на легитимните цели и практическото позоваване от държавите на няколко цели едновременно, почти всяка цел може да бъде оценена като легитимна – например забраната за разпространение на информацията относно възможностите за извършване на аборт в чужбина, предприета според държавата за предотвратяване на престъпление и в защита на морала, не попада в приложното поле на първата цел, доколкото нито едно от двете визирани действия не е било инкриминирано, но попада в обхвата на втората цел, тъй като решението съответства на дълбоките морални разбирания на голямата част от ирландското общество /Open Door/.

Като гаранция срещу злоупотреба с широката формулировка на легитимните цели, Съдът е постановил, че изброяването във всяка разпоредба е изчерпателно и следва да бъде интерпретирано стеснително /Sidiropoulos/. Стеснителното тълкуване означава, че ограничаването на правата не може да се основава на други критерии, извън споменатите в самата разпоредба, както и че допустимите критерии следва да се тълкуват в смисъл, не по-широк от обичайно влагания в тях /Sunday Times/.

В тази връзка следва да се подчертае и категорично заетата позиция на Съда по въпроса за наличието на т. нар. ”подразбиращи се” или “свойствени” ограничения. Първоначално Европейската Комисия приема, че държавите разполагат с широки правомощия за ограничаване на правата на определена категория лица, по-специално на затворниците. Съдът отхвърля тази възможност, като приема, че макар статутът на дадено лице като принадлежащо към определена група да е релевантен фактор при ограничаване на правата му, държавата може да действа законно само в пределите на особените ограничителни разпоредби на съответните членове на Конвенцията /De Wilde, Ooms and Versyp; Golder/.

Най-често посочваната от държавите цел е предотвратяването на безредици или престъпление. Изземването на филм, за който се счита, че накърнява религиозните чувства на католиците е обосновано с предотвратяването на обществени безредици в резултат на оправдано възмущение /Otto-Preminger Institute/.

Често дискутирана цел е защитата на здравето и морала. Изземването на Малкия червен ученически наръчник, съдържащ сексуални съвети за ученици /Handyside/, както и на картини на сексуална тематика /Muller/, са били предназначени за защита на общественоприетите стандарти за морал.

Друга широко използвана цел е защитата на правата и свободите на другите, например по делата относно родителски права и настаняването на деца в държавни институции /Johansen/.

Националната сигурност е целта, на която държавите се позовават при предприемането на секретни мерки – подслушване на телефони и отваряне на писма /Klass/.

От особен интерес е правомерната цел защита на териториалната цялост, на която България се позовава, наред с други цели, по делото ОМО Илинден Пирин. Съдът не споделя решението на Конституционния съд, обявил партията за противоконституционна, като насочена срещу суверенитета и териториалната цялост на страната, на основание чл. 44, ал. 2 от Конституцията. Подчертава, че проповядването на промяна в законния и конституционен ред на държавата е елемент от политическия дебат относно организацията на държавата и не накърнява демокрацията, ако отговаря на две изисквания – средствата да са законни и демократични и проповядваната промяна да е съвместима с

демократичните принципи. Вземайки предвид, че идеите на партията, колкото и провокиращи да са били, не са били насочени срещу демократичните принципи и по делото не е имало никакви доказателства, че партията действително е заплашвала националната сигурност с конкретни действия, Съдът приема, че решението на Конституционния съд не е било основано на реална преценка на релевантните факти. Не е съществувала належаща обществена нужда от разпускане на партията, поради което чл. 11 от Конвенцията е бил нарушен.

Интересите на обществената безопасност е легитимна цел, често използвана заедно с националната сигурност и предотвратяването на безредици и рядко самостоятелно. Изискването за строително разрешение за поставянето на каравани на чергари е насочено към обезпечаване на сигурността на автомагистрала, икономическото благосъстояние на страната и защитата на здравето и правата на другите /Buckley/.

Икономическото благосъстояние на страната е повдигнато и прието като легитимно основание за разследването на финансовите операции с други държави, противоречащи на френското законодателство /Funke/. Неизпълнението на заповеди за обезщетение за отчуждени недвижими имоти и на съдебни решения за обезщетение на вреди срещу държавата са предприети според България за съхраняване на икономическото благосъстояние на държавата /Кирилова и др. срещу България; Ангелов срещу България/.

Предотвратяване изтичането на секретна информация и поддържането на авторитета и независимостта на съдебната система са специфични основания за ограничаване на правото по чл. 10 от Конвенцията. Привременните мерки, с които се забранява публикуването във вестник на откъси от ръкописа на книга /"Ловецът на шпиони"/ със спомени на бивш агент на британските служби за сигурност е обосновано с необходимост от предотвратяване изтичането на секретна информация /Observer and Guardian/. Наложена от английски съд забрана на вестник "Сънди Таймс" да публикува статия за деца, родени с тежки увреждания на крайниците в резултат на използване на успокоителното "Талидомид" от майките им по време на бременността, в контекста на висящи дела за обезщетение, е обоснована от правителството с необходимостта от защита на безпристрастността на съдебната система.

Конкретните особености на легитимните цели следва да бъдат разгледани в съответните лекции, посветени на правата по чл. 8 - 11 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1.

3. "Необходими в едно демократично общество":

Необходимостта в демократичното общество е възловият момент в теста за допустимост на ограничаването на правата по чл. 8 - 11 от Конвенцията. Тя предполага мярката да бъде предприета в изпълнение на някоя от легитимните цели, формуирани изрично и изчерпателно във втората алинея на съответната разпоредба, да отговаря на належаща обществена нужда и тежестта на ограничението да не превишава значимостта на защитавания легитимен интерес, като изтъкнатите мотиви за нарушението следва да са релевантни и достатъчни.

Съдът не е формулирал дефиниция на понятието "демократично общество", но в множество дела е посочил неговите основни белези – плурализъм, толерантност и широта на мисълта, които са гаранция за избягване на риска от потъпкване на правата и свободите на индивида там, където мнозинството решава /Handyside; Castells/.

Необходимостта от мярката в едно демократично общество се схваща като съществуване на належаща обществена нужда от предприемане на ограничението. Понятието “необходима” не е синоним нито на “неизбежна”, нито на “разумна”, “полезна”, “обикновена” или “желателна” /Handyside; Silver/. Т.е. необходимостта предполага съществуването на известно напрежение между ограничавания и защитавания интерес.

Преценката за необходимостта на мярката в едно демократично общество се осъществява на първо място от националните власти, които са задължени да осигурят ефективното упражняване и защитата на правата и свободите по Конвенцията. Освен това, поради продължителния контакт с движещите обществени сили в съответната държава, те са най-добре запознати с контекста, в който е предприета мярката. Свободата на преценка на националните власти обаче върви “ръка за ръка” с европейския контрол /Handyside/, който произтича от субсидиарния характер на механизма по Конвенцията спрямо националните системи. Съдът е този, който дава окончателното заключение за наличието на нарушение, след като прецени дали държавата има свобода на преценка и какви са пределите ѝ.

Факторите, които определят наличието и обхвата на свободата на преценка на държавата са различни – вид на преследваната цел, значимост на накърнения аспект на правото, характер на самото право, значимост на защитавания легитимен интерес, наличие на общоевропейско разбиране за определено право, други конкретни обстоятелства по делото.

Така Съдът предоставя широка свобода на преценка на държавата поради по-доброто положение на националните власти да преценят контекста, в който се предприема мярката, например по дела, свързани с преценка за морала, по отношение на който липсват единни европейски стандарти /Handyside/; при защита правата на другите, особено по делата, свързани с родителски грижи и поставянето на деца под грижите на държавата /Johanson/, свързани с вземането на бързи и деликатни решения, при преценка на сложни фактически положения и конкуриращи се интереси; по дела, свързани с националната сигурност, чиито интереси се отнасят до големи групи от хора /Leander/.

По - тясна свобода на преценка Съдът предоставя в областите, в които има установени единни европейски стандарти – например относно авторитета на правосъдието /Sunday Times/, също така и при защита на правата, свързани с функционирането на обществения и публичния дебат /Sunday Times/, особено когато властите целят да защитят репутацията на политик или правителството /Lingens; Castells; [Jersild](#)/. Тясна е свободата на преценка и в случаите, когато ограничението засяга особено съществени аспекти на накърненото право – например правото на физическа цялост и неприкосновеност срещу сексуално насилие /X. and Y. v. Netherlands/.

Голямата част от делата, основани на правата по чл. 8 - 11 от Конвенцията, се свеждат до преценка дали е спазен необходимия баланс между тежестта на ограничението и преследваната легитимна цел. Колкото по - широка е свободата на преценка, толкова по - слаб е контролът за пропорционалност и обратно.

Интересна преценка за спазване на принципа за пропорционалност предлага делото [Райчинов срещу България](#), по което Съдът оценява присъдата срещу жалбоподателя за направена по време на заседание на Висшия съдебен съвет забележка за почтеността на заместник - главния прокурор, като прекомерна намеса в свободата на изразяване по [чл. 10](#) от Конвенцията. За да стигне до този извод, Съдът подчертава, че забележката е била направена на закрито заседание,

не е била разпространена нито в пресата, нито по друг начин и не е попречила на засегнатия да упражнява служебните си правомощия, поради което негативният ѝ ефект, ако е имало изобщо такъв, е бил минимален. Тъй като забележката е била направена във връзка с бюджета, тя би могла да бъде отнесена до известна степен към елементите, формиращи публичния дебат по проблеми от обществен интерес, който определя тясна свобода на преценка на държавата. По същия начин, принадлежността на засегнатия към властта, обосновава по – широки предели на допустимата критика в сравнение с обикновените граждани. В допълнение, жалбоподателят е предложил да представи доказателства за твърденията си. Особено важно за Съда е, че инициативата за наказателното преследване на жалбоподателя е била на Главния прокурор, като не е било потърсено друго подходящо средство за поправка на негативните последици от забележката. Съдът подчертава, че поради доминиращото си положение, властимащите са длъжни да се въздържат от прибегване до наказателно преследване, особено когато са възможни и други мерки – граждански или дисциплинарни, като отговор на необосновани критики от техни противници. Поради всичко това, реакцията на Главния прокурор е оценена като непропорционална. Въпреки, че наказанието на жалбоподателя е било към долната граница на предвиденото в закона, все пак е наложено с присъда и се отбелязва в досието му. В заключение, Съдът е приел, че ограничаването на свободата на изразяване на жалбоподателя не е било продиктувано от належаща обществена нужда и не е било нужно в демократичното общество.

Тежестта на доказване по делата пред Съда е на държавата и в случай, че тя не посочи убедителни основания за допустимостта на ограничението, Съдът приема, че е налице нарушение на правото. Така по делото [Манчева срещу България](#) държавата не е посочила никакво обяснение за неизпълнението в продължение на пет години на съдебно решение, съчетано с недопустимост на принудителното изпълнение на съдебни решения срещу държавни учреждения и липсата на институционализиран контрол над изпълнението на такива решения, поради което Съдът преценява, че е налице недопустимо посегателство над правото на жалбоподателята на мирно ползване на притежанията по чл. 1 от Протокол № 1.

4. Принципът за пропорционалност при ограничаването на правото по чл. 1 от Протокол № 1:

Тестът за допустимост при ограничаването на правото на собственост се свежда до преценка дали лишаването от собствеността е в интерес на обществото, дали мярката е съразмерна с преследваната цел и дали е предвидена в закона или в общите принципи на международното право.

Подобно на ограниченията по чл. 8-11 от Конвенцията и тук ограничението следва да бъде основано на закон, който е достъпен, достатъчно точно формулиран и съдържащ процесуални гаранции срещу произвол /Hentrich/.

Ограничението на собствеността обаче е допустимо на по-широка основа – винаги, когато е в интерес на обществото. Последното понятие е по - широко от понятието за необходимост в едно демократично общество. Общественият интерес може да наложи предприемането на ограничения, които са просто целесъобразни. Особено ярко това е видно от делото на Светите манастири, където гръцки закон прехвърля на държавата пълното право на собственост върху земята, притежавана от атонските манастири, с цел преустановяване на

незаконните продажби на земя и безконтролното ѝ разграбване, което е оценено от Съда като легитимна цел /[Holy Monastries](#)/.

Държавата има широка свобода на преценка, която Съдът приема, освен ако е лишена от всякакво разумно основание /Hentrich/. Съдът не проверява дали законът е правилно приложен. Въпреки това, той си запазва правото да преценява дали лишаването е несъразмерно. Когато лишаването представлява особено прекомерно бремене, приема, че се поражда презумпция за несъразмерност. Тя може да бъде оборена само, ако са съществували достатъчни средства за защита и процесуални гаранции. Отнемането на собствеността, което не е съчетано със заплащане на съответно обезщетение, обикновено представлява несъразмерна намеса /Lithgow and others/. Понякога общественият интерес може да обоснове заплащане на по - ниско обезщетение, но пълната липса на обезщетение може да бъде обоснована само от изключителни обстоятелства.

По две български дела Съдът приема, че жалбоподателите са понесли прекомерно бремене, поради което ограничението на правото им на собственост е несъразмерно. По делото Ангелов Съдът намира, че с неизпълнението повече от две години от националните власти на влязло в сила решение за заплащане на обезщетение по чл.1 от ЗОДВПГ, държавата е лишила неоснователно жалбоподателя от вземане, което попада в приложното поле на чл. 1 от Протокол № 1. Релевантните за Съда съображения са: продължителността на неизпълнението, съчетана с несигурността на положението на жалбоподателя, създадено от отсъствието на ясен отговор на запитванията му до властите относно изпълнението на решението, настъпилите през този период силна инфлация и обезценяване на националната валута, довели до невъзможност мораторната лихва да компенсира загубата. В това отношение Съдът отбелязва, че макар чл. 1 от Протокол № 1 да не задължава държавите да предприемат мерки, за да компенсират резултатите от инфлацията и да поддържат стойността на спестяванията, вземанията и другите активи, това не променя факта, че в случая обезценяването се дължи на забава на властите. Предвид така установената тежест на нарушението, Съдът счита, че то не може да бъде оправдано от изтъкнатите от държавата съображения за липса на достатъчно средства в съответните фондове и реструктуриране на съдилищата.

Аналогични са разсъжденията и по делото Кирилова и др., където неизпълнението на задължението на държавата да предостави дължимото обезщетение за отчуждени недвижими имоти в продължение на периоди от 15 до 22 години, също така е оценено като особено тежко нарушение, което не може да бъде обосновано от наведените съображения за липса на средства в съответния бюджет. Преценявайки прекомерната продължителност на неизпълнението, особено в период на силна инфлация, както и необходимостта двамата от жалбоподателите да водят продължителни съдебни и административни процеси за постигане на необходимото обезщетение, неизпълнението /с едно изключение/ на решенията за заплащане на обезщетение за претърпени вреди, Съдът заключава, че е нарушен принципът за пропорционалност. Плащането на обезщетение за вредите на един от жалбоподателите е взето предвид от Съда не при преценка на пропорционалността, а при определяне на обезщетението по чл. 41 от Конвенцията.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на ограничителните разпоредби разкрива степента, в която държавата – чрез своите законодателство и органи, следва да гарантира правата и свободите, защитени в чл. 8 - 11 от Конвенцията. Познанията за това са нужни на българските магистрати в случаите, когато сами налагат ограничителна мярка, засягаща някои от правата и свободите по чл. 8 - 11 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1, както и когато сами провеждат контрол над вече взета от друг орган такава. Прякото приложение на Конвенцията и предимството ѝ пред вътрешното право, което ѝ противоречи /чл. 5, ал. 4 от Конституцията/, изискват българските магистрати да прилагат във всеки конкретен случай описания в тази лекция тест за допустимост, централно място в който заема преценката за пропорционалност между тежестта на ограничението и преследваната легитимна цел. Съблюдаването на принципа за пропорционалност може да доведе до необходимост от отклоняване на ограничителната мярка, дори тя да е предвидена в закона или утвърдена в задължителната практика на националните съдилища, щом като в конкретния случай предприемането ѝ не отговаря на необходимото равновесие между интересите на индивида и интересите на демократичното общество. Във всички случаи на ограничаване на защитените права и свободи, то следва да бъде в съзвучие с общия дух на Конвенцията като инструмент, предназначен да поддържа и издига идеалите и ценностите на демократичното общество /Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen; [Soering](#)/. Проблематиката на изричните ограничения на правата по чл. 8 - 11 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 е особено актуална в контекста на глобалната заплаха от терористични действия, в отговор на която държавата се стреми да развива формите на контрол за сигурността, които неизбежно предполагат навлизане в личната сфера на гражданите, опосредяване на достъпа до информация и увеличаване на санкцията за посегателства върху обществения ред.